

ATATÜRK'ÜN EĞİTİM GÖRÜŞÜ

Yard.Doç. Dr. Ali Osman ÖZCAN (*)

GİRİŞ

Atatürk'ün eğitim konusundaki görüşleri, çeşitli yerlerde çeşitli vesilelerle söylediği sözlerinde yer almaktadır. Bu sebepten onun sözlerinden eğitimle ilgili olanlarından bazıları, bu yazımızda sunmaya çalışacağız. Bugünkü eğitim sistemimizin temellerini atan, yüce değerlerini ortaya koyarak, bu değerlere göre hedefler belirleyen, o büyük insanın görüşleri bize yol gösterecektir.

Eğitim gerçekliğinin bir tarihi vardır. Yine eğitimin bir sosyal boyutu vardır. Bu bakımdan tarihi-sosyal boyut dikkate alınmadan eğitim gerçekliği tam olarak ortaya konamaz. Ferdî olduğu kadar, sosyal bir kurum olma açısından Atatürk'ün Osmanlı İmparatorluğunun eğitim sistemindeki hatalar hakkındaki düşüncelerini, daha sonra Türkiye Cumhuriyetinin istediği insan tipi konularındaki fikirlerini ve nihayet eğitime niçin önem verdiği konularına ağırlık vereceğiz.

OSMANLI İMPARATORLUĞU'NDAKİ EĞİTİM SİSTEMİNİN HATALARI

Atatürk, yeni kurulan Türkiye Cumhuriyetinin eğitim sistemini temellendirmek için, Osmanlı imparatorluğunun uyguladığı eğitim sisteminin hatalarını ortaya koyarak, bu hataların yapılmaması gerektiğini belirtir. Bu hususu en iyi şekilde belirtmek için, onun söylediklerine bakmak yeter. Atatürk'e göre, Osmanlı İmparatorluğunun eğitim sistemindeki hataları, onun sözlerinden aldığımız örneklerle şöyle ortaya koyabiliriz:

"Eski idarelerin eski hükümet gençlerinin en büyük fenalıklarından biri de, irfan ordusuna lâıyk oldukları büyük ehemmiyeti vermemeleridir. Eğer bu ehemmiyet verilseydi, istikbali ellerine tevdi ettiğimiz sizlere, istikbal kadar emin bir mevki verilmek lâzım gelirdi" (Aytaç, 1984, s: 46).

Bu cümleleriyle Atatürk, eski idarelerin eğitim sistemine gereken ehemmiyeti vermediklerini, Osmanlı imparatorluğu eğitim sisteminin eğitimci ordusunun önemini kavrayamadığını, istikbale yönelik bir çaba sarf etmediğini açıkça belirtmektedir.

Eğitim muhtevasının ne olması gerektiği konusunda ise, Atatürk şunları söylemektedir:

"Hiç bir delil-î mantıkiye ye istinat etmeyen bir takım ananelerin, akidelerin muhafazasında ısrar eden milletlerin terakkisi çok güç olur; belki de hiç olmaz. Terakkide kuyut ve şurutu aşamayan milletler, hayatı makul ve amelî

* Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Yüksek Okulu Öğretim Üyesi

müşahede edemez" (Aytaç, 1984, s: 32).

Bu ifadeleriyle o, eğitimin muhtevasının ve özünün geleceğe yönelik ve değişmeye açık olması gerektiğini, ilerlemenin hayati gerek teorik, gerekse uygulama açısından müşahade ile mümkün olabileceğini ileri sürmektedir. Yani mantıkî delillere dayanmayan, gelenek ve göreneklerinden taviz vermek istemeyen bunları aklın süzgecinden geçirmeden, birer dogma olarak kabul eden milletlerin ilerleyemeyeceğini belirterek, eğitimin muhtevasının bunları göz önünde tutması gerektiğini söylemektedir. Türk milletinin gelişmemesinin sebeplerinden biri olarak, aklın süzgecinden geçirilmemiş, dogmatik olarak varlığını sürdüren geleneğe bağlılığı görmektedir. Bir başka konuşmasında ise, bu eğitimin özünün nasıl olması gerektiğini şu şekilde ortaya koyar:

"Bizim milletimiz derin, amik bir maziye maliktir. Milletimizin ha-yat-ı asarını düşünelim. Bu düşünce bizi elbette altı yedi asırlık Osmanlı Türklüğünden çok asırlık Selçuk Türklerine ve ondan evvel bu devirlerin her birine muadil olan ve ne büyük Türk devirlerine kavuşturur. Bütün bu edvarda, dikkat buyurunuz, Türk kendi ruhunu, benliğini, hayatını unutmuş; nereden geldiği belirsiz bir takım rüesanın şuarsuz vasıtası olmak mevkiine düşmüştür. Türk milleti kendi benliğini, kendi dimağını, kendi ruhunu unuttur gibi olmuş ve mevcudiyetiyle herhangi bir maksada, neticesi zillet olan, esaret olan fisebilillâh köle olmaya müncer olan hakir bir hedefe sürüklenmiştir. Millet maalesef bu hali gafleti çok idame etti, bu yüzden her türlü sefaletlere ve mahkûmiyetlere uğramaktan kendini kurtaramadı. Bütün bu tebaiyetleri aldığı gayr-i millî terbiyenin icabâtı olduğunu fark etmeksizin muhkem bir terbiyenin eseri olduğu kanaatiyle tatbik ediyordu (Aytaç, 1984, s: 57)".

Atatürk'ün bu ifadelerinden Türk milletinin şanlı bir tarihi olduğu, fakat daha sonraları verilen eğitim yüzünden, bu milletin başına felâketler geldiği, eğitim sisteminin gayr-î millî olmasının millete kendi benliğini ve ruhunu unutturduğunu eleştirdiği açıkça görülmektedir. Böylece Türk tarihinin geçmiş devirlerinin araştırılması yolunda da tutulacak istikameti göstermektedir. Atatürk, kendi döneminde uygulamak istediği eğitim için, Türk eğitim sisteminin geçmişteki hatalarını tekrarlamaktan, onları pekiştirmekten sakınmak gerektiğini de belirtmiş olmaktadır. Dolayısıyla Türkiye Cumhuriyetinin eğitim sistemi gayr-î millî olmayacak, millî olacaktır. Bunun yerine Türk milletini kendisi yapacak, ona kendi ruhunu kazandıracak bir eğitim sistemi kurulmalıdır ki Türk milleti, artık başkalarının boyunduruğundan kurtulsun.

Yine aynı konuda onun şu sözlerine bakalım: "Bugüne kadar takip olunan tahsil ve terbiye usullerinin milletimizin tarihî tedenni yatında en mühim amil olduğu kanaatindeyim. Onun için bir millî terbiye programından bahsederken, eski devrin hurufatından, evsaf-ı fitriyemizle hiç de münasebeti olmayan yabancı fikirlerden, şarktan ve garptan gelebilen bilcümle tesirlerden tamamen uzak seciye-i milliye ve tarihiyemizle mütenasip bir kültür kastediyorum (Aytaç, 1984, S: 13)".

Atatürk, bu sözleriyle yine eski eğitim sisteminin Türk milletinin tarihî seyri içinde gerilemesinde en önemli faktör olduğunu belirtmekte, bu eğitim

sisteminin millî olmadığı gibi muhteva bakımından da, Türk milletinin karakterine, millî vasıflarına uygun olmadığını tenkit etmektedir. Eski eğitim sisteminin muhtevası, hurafelerle doludur, yabancı fikirlerin tesiri altındadır. Türk milletinin gerilemesine sebep olabilecek olan hurafe ve gayr-î millî yabancı fikirler nereden gelirse, gelsin bunların eğitim sistemi içinde yer almamaları gerekir. Bunun için Atatürk'e göre, yeni bir eğitim sistemi ve eğitim politikasına ihtiyaç vardır. Eğitim sisteminde yapılacak olan değişiklikler ise, sistemin hem iç yapısında, hem de dış yapısında olmalıdır. Eğitim programı, millî karakterimize uygun ve tarihimizi yansıtan bir kültürü bünyesinde taşımalı, yani millî olmalıdır. Yabancı unsurlar, Türk eğitim sisteminin programından iyice ayıklanmalıdır.

İşte Atatürk, bu temel üstüne Türkiye Cumhuriyeti'nin yeni eğitim sistemi ve eğitim politikasını inşa edecektir. Bu eğitim sistemi, yeni devletin hedeflerine uygun olduğu kadar, eğitimin sosyal fonksiyonlarına ve çağın ihtiyaçlarına cevap verecek niteliklere sahip olacaktır. Çünkü eski eğitim sistemi, millî değildir; Türk milletinin millet olmasını engelleyici özellikleri vardır; ilmî zihniyete kapalıdır; ezbercidir; yaratıcı insanlar yetiştirmemektedir. Bu liste daha da uzatılabilir. Bütün bu tenkit edilen noktalan en aza indirecek olan bir eğitim sistemi, yeni devletin eğitim sisteminin temel hedefidir. Yeni devletin eğitim zemini de, milletin millî karakterinden kuvvet alacak, ilmî zihniyete ağırlık verecek, ezberciliği önleyecek, yaratıcı insanlar yetiştirecek bir eğitim sistemi olacaktır, ideal olan da budur.

YENİ DEVLETİN (CUMHURİYETİN) İSTEDİĞİ İNSAN TİPİ

Atatürk, Türk milletinin ihtiyaçlarını, istekleri ve eğilimlerini kendi eğitim görüşünün çıkış noktası yapmıştır. "Bizim ilham kaynağımız doğrudan doğruya Türk milletinin vicdanı olmuştur" derken, ifade etmek istediği budur. Yine aynı doğrultuda "Her türlü muvaffakiyet sırrının, her nevi kuvvetin, kudretin hakikî kaynağının, milletin kendisi olduğuna kanaatimiz tamdır" sözüyle milletine olan güvenini belirtmekte, her işte olduğu gibi başarının sırrının da, hakikî kaynağının millet olduğunu söylemektedir (**Kocatürk, 1971, s: 200**). Kurduğu devletin değer hükümlerine sahip, yeni bir insan tipi yetiştirilmesinin önemini sezmiştir. Kendi inkılâplarını savunacak insanlar olarak gençliği görür. Gençliğe hitabesinde, onların sahip olmaları gereken değer hükümlerine sahip insan yetiştirme amacını ön plâna alır. Yeni insan tipinin sahip olması gereken değer hükümlerinden bazılarını onun sözlerinden alman örneklerle daha iyi açıklamış oluruz:

"Çocuklarımıza ve gençlerimize vereceğimiz tahsilin hududu ne olursa olsun, onlara esaslı olarak şunları öğreteceğiz:

1. Milliyetine, 2.Türkiye Devletine, 3.Türkiye Büyük Millet Meclisine düşman olanlarla mücadele lüzumu.

Çocuklarımız ve gençlerimiz yetiştirilirken, onlara bilhassa varlığı ile, hakkı ile, birliği ile çelişen; bütün yabancı unsurlarla mücadele muzumu ve millî düşünceleri tam bir imanla her mukabil fikre karşı şiddetle ve fedakârâne

müdafaa zorunluluğu aşılmalıdır. Yeni neslin bütün ruhî kuvvetlerine bu özellik ve kabiliyetin zerki mühimdir.

Yeni neslin taşıyacağı manevî özellikler yanında kuvvetli bir fazilet aşkı ve kuvvetli bir intizam ve sıkı düzen fikrinden de bahsetmek zaruretindeyim **(Aytaç, 1984, s: 28)**".

"Mektep, genç dimağlara insanlığa hürmeti, millet ve memlekete muhabbeti, şerefi, istikbali öğretir... İstiklâl tehlikeye düştüğü zaman onu kurtarmak için takibi muvafık olan en salim yolu belletir.

Milletimizin siyasî, içtimaî hayatında, milletimizin fikrî terbiyesinde de rehberimiz ilim ve fen olacaktır **(Aytaç, 1984, S: 30)**".

Bu örneklerden açıkça anlaşılmaktadır ki, çocuk ve gençlere kendi milleti ve devleti ile Türkiye Büyük Millet Meclisine düşman olanlarla mücadele gereği verilecektir. Millî varlığı, millî hakkı ve millî birliği ile çelişen bütün yabancı unsurlarla mücadele edebilecek bir nesil yetiştirmek gerekmektedir. Ayrıca millî düşüncelere zıt olan her türlü fikir eğitim sisteminden uzaklaştırılmalıdır. Atatürk'ün eğitim sistemi ile yeni neslin bütünü ruhî kuvvetlerine bu özellik ve kabiliyetleri zerk etmenin önemine işaret ettiği görülmektedir. O, eğitimden Cumhuriyetin değerlerini savunacak, insanlığa hürmet ve saygı gösterecek, millet ve memleket sevgisi ile dolu, millet ve memleket şerefi ve haysiyetine sahip, bağımsızlığın önemini kavramış bir nesil yetiştirmeyi beklemektedir. Türkiye Büyük Millet Meclisine sahip çıkma, fazilet aşkı, güçlü bir intizam duygusuna sahip olma, yabancı unsurlarla mücadele edebilme, millî düşünceleri tam bir imanla her zıt fikre karşı savunabilme v.b. gibi değerlerin eğitim yoluyla verilebileceğine inanmaktadır. Bunların yeni nesillere kazandırılmasının önemine dikkati çekmektedir. Hatta istiklâl tehlikeye düştüğü zaman bile, tutulacak en doğru yolu, ilim ve fen olduğunu, bunun da mekteplerde öğretildiğini söylemektedir. Fikrî terbiyede de, rehberin yine ilim ve fen olacağına işaret etmektedir.

Eğitim sisteminin belirlenmesi, eğitim politikasının tespitinde de, yani kısaca Türk milletinin fikrî bakımdan eğitiminde de ilim ve fennin neticelerinden yararlanılması lüzumunu, Atatürk yukarıdaki ifadesinde açıkça ortaya koymaktadır. Türk milletinin siyasî, içtimaî hayatının düzenlenmesinde de, ilim ve fennin yol göstericiliği daima göz önünde tutulacaktır. Kısaca yapılacak bütün çalışmalar, ilim ve fennin rehberliğinde olacaktır.

Atatürk 1 Kasım 1937'de ise, artık Türk milletine hedef göstermekte ve bu hedefe de nasıl ulaşılacağını vurgulayarak, bunun yolunun eğitimden geçtiğini söylemektedir:

"Arkadaşlar,

Büyük davamız, en medenî ve en müreffeh millet olarak varlığımızı yükseltmektir. Bu yalnız kurumlarında değil, düşüncelerinde de temelli bir inkılâp yapmış olan büyük Türk milletinin dinamik idealidir. Bu ideali en kısa bir zamanda başarmak için, fikir ve hareketi beraber yürütmek

mecburiyetindeyiz. Bu teşebbüste başarı, ancak esaslı bir plânla ve en rasyonel tarzda çalışmakla mümkün olabilir. Bu sebeple okuyup yazma bilmeyen tek vatandaş bırakmamak; memleketin büyük kalkınma savaşının ve yeni çatısının ideolojisini anlayacak, anlatacak, nesilden nesle yaşatacak fert ve kurumlar yaratmak; işte bu önemli umdeleri en kısa zamanda temin etmek Kültür Vekâletinin üzerine aldığı büyük ve ağır mecburiyetlerdir (**Unan, Nimet, 1945, s: 386**)".

"İşaret ettiğim umdeleri, Türk gençliğinin dimağında ve Türk milletinin şuurunda daima canlı bir halde tutmak, Üniversitelerimize ve yüksek okullarımıza düşen başlıca vazifedir (**Unan, Nimet, 1945, s: 386**)".

Atatürk'ün bu sözleri, yorumlamaya gerek duyulmayacak kadar açık ve vecizdir. Gayet açık bir şekilde ifade ettiği amaçları ve değer hükümlerinin Türk gençliğinin dimağına ve Türk milletinin şuuruna yerleştirilmesini istemektedir. Böylece Atatürk, eğitimin hem objektif (dış), hem de sübjektif (iç) yüzlerine işaret etmiş olmaktadır. Bu fikirler, umdeler sadece Türk gençlerinin beyinlerinde kalmayacak, onların kendi malı olacak kadar içlerine sindirilmiş bir şekilde verildiği zaman hedefe ulaşılmış olunacaktır. Ancak bu amaçlara ulaşmak yeni insan tipine nasip olacaktır. O nesil de, Cumhuriyet neslidir. Atatürk, bu bakımdan bütün umut ve beklentilerini Türk gençliğinin yetiştirilmesine bağlamıştır. Bu gençlik, üniversite ve yüksek okullarda yetiştirilecektir. Türk milletinin medenî ve müreffeh bir millet olarak varlığını yükseltmek için fikir ve hareketi, yani teori ve pratiği beraber yürütmesi de gerekmektedir.

Atatürk, 24 Mart 1923'de Kütahya Lisesi konuşmasında Türkiye Cumhuriyeti'nin takip edeceği eğitim politikasının temellerini de şu şekilde ifade etmektedir:

"Binaenaleyh bizim takip edeceğimiz maarif siyasetinin temeli evvelâ mevcut cehli izale etmektir. Teferruata girmekten içtinabın, bu fikrimi bir kaç kelime ile tavzih etmek için diyebilirim ki alelittlak umum köylüye okuma, yazma ve vatanını, milletini, dinini, dünyasını tanıyacak kadar coğrafi, tarihî, dinî ve âmal-i erbaayı öğretmek maarif programımızın ilk hedefidir (**Unan, Nimet, 1959 s: 113-165**)".

Görüldüğü gibi, yeni kurulan cumhuriyetin ilk hedefi, ülkede mevcut olan cehaleti ortadan kaldırmaktır. Bunun için milletin eğitim seviyesini yükseltmek, ilk hedef olarak belirlenmiştir. Ancak burada cehaletin ortadan kaldırılması, sadece halkın bilgisizliğini ortadan kaldırma anlamında anlaşılmalıdır. Bu kavram bundan çok daha fazla bir manayı haizdir. Milletten tamamen karanlıktan aydınlığa çıkarılması manasını da ihtiva edecek genişlikte, yani ilim ve irfan sahibi insanlar haline getirilmesi manasında anlaşılmalıdır. Kısaca şunu söyleyebiliriz ki, bu eğitim politikası, millî olan bir eğitim politikasıdır. Bu politika, Türk milletinin bekasını temin edecek, onun geleceğini garanti altına alacak olan bir politikadır. Şimdiki zamanı kurtarma ile sınırlı değil, geleceği güven altına alma amacına da yönelik bir politikadır. Kısaca Türk milletinin milletler camiasındaki yerini belirleyecek, bu camiada seçkin yerini almasını

sağlayacak olan politikadır.

ATATÜRK İÇİN EĞİTİMİN TAŞIDIĞI ÖNEM

Atatürk, her konuda olduğu gibi, eğitim konusunda da gerçekçidir. Dogmatik ve ütöplast değildir. Çünkü bu husustaki uygulamaları bizzat takip etmiştir. Eğitim konularıyla daha "İstiklâl Savaşı" yıllarında, harbin en şiddetli olduğu dönemlerde bile ilgilenmiştir. Bu yüzden Türkiye Cumhuriyeti'nin eğitim politikasının da, daha o dönemlerde temellerinin atılmaya başlandığını, bazı tedbirlerin alındığını söyleyebiliriz. Bu dönemde fikrî plânda kalan görüşler, savaşın kazanılması ve Cumhuriyet'in kurulmasından sonra, uygulama plânına aktarılır; eğitim alanında inkılâplar birbirini takip etmeye başlar.

Atatürk dönemindeki eğitim sistemini, kendi içinde dünyadaki eğitim hareketlerinden ayrı düşünemeyiz. Gerek teorik, gerekse uygulama açısından 1895-1935 yılları arasındaki dönem, dünyadaki eğitim hareketlerinin en yoğun olduğu dönemdir. Bu dönemde birçok eğitim reformları da yapılmıştır. John Dewey, Decroly, Kerschensteiner, Maria Montessori, Cousinet v.b. gibi eğitimcilerin bu döneme damgalarını bastığı açıktır. Anaokullarından yüksek öğretime kadar her seviyedeki okullarla ilgili yoğun çalışmalar yapılmıştır. Yapılan çalışmaların çoğu, eğitimde reform niteliği taşır. Dünya kamuoyunda eğitim teorileri ve bu teorilerin uygulamaya aktarılması konusundaki tartışmalar geniş yankılar uyandırmıştır. Devletler, birbirlerinin eğitim sistemlerini araştırmaya ve bu araştırmalardan faydalanmaya önem vermişlerdir. Bu konuda ülkemizde de "karşılaştırmalı eğitim" alanını ilgilendiren çeşitli ülkelerin eğitim sistemlerini araştıran yayınların basıldığını görebiliriz. Hatta bazı eğitimciler ülkemize de davet edilmişlerdir. Birçok büyük eğitimcinin, bu dönemdeki tartışmalarda okulun içyapısındaki reformlara daha fazla ağırlık verdikleri söylenebilir. Meselâ, ülkemizde bu döneme ait basılan eserlere örnek verecek olursak "Amerikan Terbiye Usulleri, Omar Buysel'den çeviri; Bulgaristan Mâarifî; Almanya Maarifî; Fransa'da Kültür İşleri; Çocuklar Evi, Maria Montessori vb. gibi eserler, hatta Muallimler Mecmuası'ndaki Prag Mektupları" yukarıda söylediğimiz eğitim hareketlerini gösteren sadece bir kaç örnektir.

Yine bu dönemde okulların toplum üzerindeki etkileri, yani eğitimin sosyal yönü çok tartışılan konular arasındadır. John Dewey, okullar yoluyla toplumun değiştirilebileceğini ve yepyeni bir toplum ortaya çıkarılabileceğini, yani yeni bir insan tipi ile yeni bir toplum yaratılabileceğini bu devrede geliştirmiştir. Bu görüş, bütün ülkelerde yaygın bir kabul görmüştür ve eğitimde iyimser bir yaklaşımı temsil eden bir görüştür. Eğitim yoluyla toplumun, yeni bir toplum olarak ortaya çıkabileceği meselesi, ülkemizde çok taraftar bulmuştur. Çünkü yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin yeni bir insan tipine, cumhuriyetin değerlerini savunacak, onlara sahip çıkacak insan tipine ihtiyacı vardır.

Atatürk, bu durumu gayet veciz bir şekilde şöyle dile getirmektedir: "Cumhuriyet; fikren, ilmen, fennen, bedenen kuvvetli ve yüksek seciyeli muhafızlar ister (**Aytaç, 1984, s: 10**)".

Atatürk'ün bu sözü söylediği tarih, 25 Ağustos 1924'tür. Gördüğümüz gibi,

cumhuriyetin istediği insan tipinin sahip olması gereken şahsiyet özelliklerini gayet açık bir şekilde ortaya koymakta fikirde, ilimde, fende, beden bakımından güçlü ve yüksek karakterli bir nesil yetiştirilmesini eğitimden beklemektedir. Bu görüşünde de çok haklıdır. Çünkü eğitimin çıktısı olarak insan, sosyal yapının girdisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Sosyal yapıya ne kadar üretken ve yetişmiş insan gücü ve beyin gücü katılırsa, kalkınma o kadar hızlı olacak ve genç Türkiye Cumhuriyeti de bu ilkeyi benimsemiş gibi görünmektedir. Bu amaçla yukarda da söylediğimiz gibi, 20 yüzyılın ilk yansında, devletler; kendi eğitim sistemlerini geliştirmek ve mükemmelleştirmek amacıyla diğer devletlerin eğitim sistemlerini incelemek üzere, başka ülkelere uzman veya eleman göndermiş veyahut başka ülkelere "eğitim sistemini düzeltmek gayesiyle yabancı eğitim sistemlerini incelemek" için ülkemizden Almanya, Fransa, İngiltere, İtalya, Amerika Birleşik Devletleri, Çekoslovakya, Yunanistan, Bulgaristan ve hatta Hindistan gibi ülkelere uzmanlar gönderilmiştir. Bu ülkelerin bazılarında da ülkemize uzmanlar davet edilmiştir. Bunlar arasında John Dewey, Decroly, Kühne, Albert Malch ve diğerlerini sayabiliriz. Özellikle Albert Malch, Atatürk'ün yaptığı "Üniversite Reformunda büyük hizmetler yapmıştır.

Atatürk, eğitim konusunda çok hassastır ve eğitimin geniş halk kitlelerine yayılmasına önem verir. Burada sadece "Millet Mektepleri" hâdisesini hatırlamak yeter. O, eğitilmiş insanlardan teşekkür eden bir millet ortaya koyma idealinin peşindedir. Türk milletinin okur-yazar yapılabilmesi için, hiç bir bir fedakârlıktan kaçınılmaması gereği üzerinde durur. Bu bakımdan kurduğu cumhuriyetin temel ilkelerine göre, eğitim alanındaki reformları yapacak kanunların hazırlanmasını sağlamak için çalışır. Uygulamaları bizzat denetler. Eğitim-öğretim programlarını hazırlayan komisyonlara üye olur. Başkanlık yapar. Hatta bazı programları düzeltir. Bazı konularda ders kitaplarını bile gözden geçirip düzeltir. Uzmanların görüşlerini alır. Yeni bir dünya görüşüne sahip yeni tip bir insan yetiştirmeye çok özen gösterir. "Memlekette maarif nurunun yayılmasına ve en derin köşelere kadar işlemesine bilhassa gözlerimizi çeviriyoruz (Kocatürk, 1971, s: 118)". Hatta bu hususta yukarda belirttiğimiz gibi zamanın çok da olduğunu, bunun için "fikir ve hareketin (teori ve uygulamanın)" beraber yürütülmesi gerektiğini de belirtir.

Atatürk, ülkemizde ilk defa eğitim hürriyetine de önem vermiş ve bunu 1924 anayasasına koydurmuştur. 1924 anayasasınının 80. maddesi, bunu açıkça ifade etmektedir: "Hükümetin gözetimi ve denetimi altında ve kanun çerçevesinde her türlü öğretim serbesttir". Yine onun eğitim konusundaki tavrının eğitimi geniş halk kesimlerine yaymak olduğu açıkça yukarda görölmektedir. Onun döneminde açılan "Millet Mektepleri, Halk Evleri ve Halk Odaları" bu görüşün elle tutulur gözle görölr örnekleridir.

Atatürk'ün eğitim görüşününün bir diğer özelliği de; akılcı, hür, kendi benliğinden ve kültüründen kopmamış, kendine yabancılaşmamış, müspet ilimleri kendine rehber kabul etmiş, güzel sanatları seven, fikren ve bedenen sağlıklı, faziletli, kuvvetli bir insan tipi yetiştirmeyi eğitim hedefi olarak seçmesidir. Ayrıca bu eğitim, çocuğun şahsiyetine saygıyı gerektirir ve onların

geleceğin büyükleri olarak düşünülmesi gerektiğini gözden kaçırmaz. Bu görüşler modern eğitimin de zeminini teşkil eder. Çünkü bu zeminden yeni bir insan tipi şekillenecektir. Atatürk için, eğitim meselesi, en önemli meseledir. Bu konuda söylediklerine bakalım:

27.10.1922 yılında Bursa'da Şark Tiyatrosunda öğretmenlerle yaptığı konuşmada, eğitime verdiği önemi belirtir: "En mühim ve feyizli vazifelerimiz, maarif işleridir. Maarif işlerinde behemehal muzaffer olmak lâzımdır. Bir milletin Hâlas-ı hakikîsi, ancak bu suretle olur. Bu zaferin temini için hepimizin yek can ve yek fikir olarak esaslı bir program üzerinde çalışması lâzımdır. Bence bu programın esaslı noktaları ikidir:

1. Hayat-ı ictimaiyemizin ihtiyaca tetabuk etmesi,
2. İcabat-ı asriyeye tevafuk etmesidir (**Aytaç, 1984, s: 31**)".

Görüldüğü gibi Atatürk bu konuşmasında, eğitim sisteminin sosyal hayatın ihtiyaçlarına uygun bir şekilde cevap vermesi ve asrın gereklerine de uygunluğu temel almaktadır. Bu programın hazırlanıp uygulanmasında da millî birlik ve bütünlük içinde bir çalışma yapılması gerektiğini de vurgulamaktadır. Yine eğitim faaliyetlerinde öğretmenlerden mutlaka başarıya ulaşmalarını istemektedir. Milletin, ancak gerçek kurtuluşunun eğitim yoluyla ve öğretmenler aracılığı ile olacağını bir kere daha hatırlatmaktadır.

Büyük önder uygulanacak olan eğitim programının amaçları hususunda da şunları söyler:

"Bu program, milleti millet yapacak, ilerletip yükseltecek olan "fikir kuvvetleri" ve "sosyal kuvvetleri" yetiştirecek nitelikte olmalıdır". Kısaca özetlersek; bu program, "atinin medeniyet ufkunda bir güneş gibi doğacak olan" Türk milletinin fertlerini yetiştirecek bir program olmalıdır. Atatürk, bu konuşmayı yaptığı zaman, cumhuriyet henüz kurulmamıştır. Bu konuşmada sanki cumhuriyetin eğitim hedefleri belirlenmiş gibidir. Cumhuriyetin eğitim ilkelerinden biri millî olmasıdır. "Milletin ârayı umumiyesinde tespit olunan terbiye ve tedrisatın tevhid-i umdesinin bilâ ifate-i an tatbiki lüzumunu müşahede ediyoruz (**Aytaç, 1984, s: 49**)".

Bu millî eğitim, aynı zamanda eğitimde "bütünlük" ilkesini de bünyesinde taşıyacaktır. Parçalı olmayacaktır. "Bu siyaset, her manası ile millî bir mahiyette irae olunabilir (**Aytaç, 1984, s: 49**)".

Atatürk 30.8.1925 yılında Kastamonu'da yaptığı konuşmada, eğitim konusunda lâikliğin ilk işaretlerini de vermektedir. Lâiklik ilkesi, çok erken bir dönemde eğitim-öğretim alanında uygulamaya aktarılmış bir ilkedir. Bu hususta O'nun söylediklerine bakmak en doğru davranıştır.

"Efendiler ve ey millet biliniz ki, Türkiye Cumhuriyeti şeyhler, dervişler, müritler, mensuplar memleketi olamaz. En doğru, en hakikî tarikat, tarikat-ı medeniyedir (**Kocatürk, 1971, s: 214**)". Bu konuşması ile Atatürk aynı zamanda cumhuriyet idaresindeki siyasî otoritenin dinî otoriteden ayrıldığını, ayrılması gerektiğini, eğitimin siyasî fonksiyonunu dikkate alarak ortaya

koymaktadır. Cumhuriyet idaresinde siyasî otorite, dinî otoritenin üzerinde olacaktır ve eğitim de, bu ilkeye uygun olarak yürütülecektir. Bu şekilde o'nun eğitim ilkelerinin fonksiyonel, disiplinli, akılcı, rasyonel-tecrübî ilim metotlarına dayalı olduğu anlaşılır.

Samsun'da 22.9.1924 yılında İstiklâl Ticaret Mektebi'nde öğretmenlere hitaben yaptığı konuşmada, eğitimin önemini açıkça belirtmektedir: "Terbiyedir ki, bir milleti ya hür, müstakil, şanlı, ali bir heyet-i içtimaiye halinde yaşatır, ya bir milleti esaret ve sefaletle terk eder... Millî terbiye ile inkişaf ve ilâ edilmek istenilen genç dimağdan, bir taraftan da paslandırıcı, uyuşturucu, hayalî zevaitle doldurmaktan dikkatle içtinap etmek lâzımdır... Efendiler; terbiye kelimesi yalnız olarak kullanıldığı zaman, herkes kendince maksut bir medlule intikal eder. Tafsilâta girilirse, terbiyenin hedefleri, maksatları tenevvü eder. Meselâ, dinî terbiye, millî terbiye, beynelmilel terbiye... Bütün bu terbiyelerin hedef ve gayeleri başka başkadır. Ben burada yalnız yeni Türk Cumhuriyeti'nin yeni nesle vereceği terbiyenin millî terbiye olduğunu katıyetle ifade ettikten sonra diğerleri üzerinde tevakkuf etmeyeceğim... Fakat maalesef hakikat-i hâdise şudur ki, bütün bu milyonlarca insan kütleleri şunun veya bunun esaret ve zillet zincirleri altındadır. Aldıkları manevî terbiye ve ahlâk onlara bu esaret zincirlerini kırabilecek meziyet-i intaniyeyi vermemiştir, veremiyor. Çünkü hedef-i terbiyeleri millî değildir... Bir de millî terbiye esas olduktan sonra onun lisanını, usulünü, vasıtalarını da millî yapmak zarureti gayr-i kabili münakaşadır... (Aytaç, 1984, s: 55-59)".

Atatürk, bu konuşmasında eğitimin hem normatif, hem metot ve araç, hem de tarih-sosyal boyutuna dikkat çekerek, eğitim gerçekliğini çok güzel açıklamıştır. Sosyal gelişmede eğitimin hayatî önemini vurguladıktan sonra, uygulanacak olan eğitim programının muhtevasına da dikkat edilmesi lüzumunu çok açık bir dille ifade etmektedir. Ayrıca millî eğitimde dil, manevî terbiye, eğitim metodu ve eğitimde kullanılacak araç-gereç meselelerine de dolaylı olarak temas etmektedir. Buna bağlı olarak 25.7.1924 yılında Muallimler Birliği Kongresi Üyelerine yaptığı konuşmada da öğretmenlere yetiştirecekleri insan tipinin özelliklerini saymaktadır: "Hiç bir zaman hatırınızdan çıkmasın ki, Cumhuriyet sizden "fikri hür, vicdanı hür, irfanı hür" nesiller ister (Aytaç, 1984, s: 51-52)".

Böylece Atatürk, hem fikir, hem vicdan, hem de irfan bakımından, yani maddî ve mânevî yönden mükemmel yetişmiş nesillerden müteşekkil bir toplum, bir millet isteğini öğretmenlere görev ve sorumluluk olarak vermekte, eğitimde nicelik ve niteliğin bir arada yürütülmesi, birinin diğerine feda edilmemesini de istemektedir.

Bu konuşmasında Atatürk yine eğitimin iki yönüne daha dikkati çekmektedir. Bunlardan birincisi eğitimin iç yönü, diğeri ise, dış yönüdür. Eğitilebilir bir varlık olan insan, dış dünyadan gelen tesirlerin neticesinde davranışlarında bir değişiklik yaptığı kadar, aynı zamanda bu tesirleri içten kendine mal etmediği müddetçe eğitilmiş sayılamaz. Sanki eğitilmiş, mükemmel biriymiş gibi hareket edebilir, başkalarını aldatabilir. Asıl önemli olan, insanın

kendini içten de eğitmesidir. Özümlediği insanî değerleri gerçekten özümlemiş olmalıdır ki, gerçekten insan olabilsin. Yoksa bunu kabul etmeyen bazı deyimlerimize bakmak yeter: Ukala, çokbilmiş, geveze, burnu yukarda, herkese tepeden bakıyor v.b. gibi deyimler eğitiminde bazı aksak yönleri olan insanlar için söylenmektedir. Kısaca eğitim, özü sözü bir, olduğu gibi görünen ve görüldüğü gibi olan insan yetiştirmeyi he-deflemelidir. Atatürk, insanın bu iki yönüne de dikkati çekmektedir. Sadece fikirleri hür değil, aynı zamanda hem "vicdanı", hem de "irfanı hür" insan derken kastettiği, eğitim görmüş insanın bu iki yönüdür. O'nun insan anlayışı tek yönlü, tarafgir bir insan anlayışı değildir. Eğitilmiş fertlerden müteşekkil bir millet, geleceğini daha iyi garanti altına alabilir. Bu açıdan Atatürk, günümüz birçok eğitimcısından de ilerdedir.

17.2.1923 yılında İzmir İktisat Kongresini açış konuşmasında, eğitim sisteminin hangi konulara ağırlık vermesi gerektiğini de söyler: "Binaenaleyh evlâtlarımızı o suretle talim ve terbiye etmeliyiz, onlara o suretle ilim ve irfan vermeliyiz ki, âlem-i ticaret, ziraat ve sanatta ve bütün bunların faaliyet sahalarında müsmir olsunlar, müessir olsunlar, faal olsunlar, amelî bir uzuv olsunlar. Binaenaleyh maarif programımız gerek iptidai tahsilde, gerek orta tahsilde verilecek bütün şeyler, bu nokta-i nazara göre olmalıdır. Maarif programlarımız gibi şubat-ı devlet için tasavvur olunacak programlar dahi, iktisat programına istinat etmekten kendini kurtaramazlar (Aytaç, 1984, s: 39)*.

Atatürk, ilk ve orta tahsilde verilecek olan programlar, ticaret, ziraat ve sanat konularını da kapsamalıdır. Bu programları bitiren fertler, alanlarında etkili olabilecek birer varlık olmalıdırlar. Yani eğitim sistemi, tüketici insan değil, üretici, verimli insanlar yetiştirmelidir. Programlarda ekonomik yön daima göz önünde tutulmalıdır. Acaba bunu gerçekten uygulayabildiğimizi söyleyebilir miyiz? Tabii ki hayır.

SONUÇ

Atatürk'ün eğitim görüşünün temel boyutları dikkate alındığında; bazı konulara daha fazla ağırlık verildiği görülmektedir. Bu boyutları şöyle sıralayabiliriz: Türk millî eğitimi, millî olmalı, millî birlik ve beraberliği güçlendirmeli, Türk milletinin özüne ve karakterine hitap etmeli, cumhuriyete sadık bekçiler yetiştirmeli, demokratik ve lâik olmalı, ilmî zihniyeti kazandırmalı, rasyonel-tecrübî ilim metodolojisini bütün hayat alanlarında hâkim kılmalı, eğitimde hak ve eşitliğe önem vermeli, toplumun bütün kesimlerine yaygınlaştırılmalıdır.

Bu amaçların gerçekleştirilmesi için Atatürk, "Tavhid-i Tedrisat Kanunu'nun çıkarılmasını sağlamıştır. Bu kanunun amacı, millî eğitim sisteminin birlik ve bütünlük içinde yapılaşmasını temin etmektedir. Bu sayede bir millî eğitim sistemi gelişebilir. 1921 yılından 1937 yılına kadar Atatürk'ün yaptığı konuşmaların ekserisinde daima eğitim konusuna değindiği basit bir gözlemlerle tespit edilebilir. Eğitime bu kadar önem veren Atatürk'ün bu konu da ne kadar haklı olduğu açıktır. Yeni bir millet ortaya koymak âmânda olan Atatürk'ün eğitimin sosyal yönünü çok iyi kavradığını ve bildiğini söyleyebiliriz. Atatürk, eğitimin gücünü, sihrini çok iyi anlamış ve kavramış bir önderdir.

KAYNAKLAR

Aytaç, Kemal. **Eğitim Politikası Üzerine Konuşmalar**. Ankara Üniversitesi Basımevi, 1984.

Kocatürk, Utkan. **Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri**. Ankara, Edebiyat Yayınevi. 1971.

Unan, Nimet. **Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri II. İstanbul.Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları**. 1959.